

К. В. СКРИННИК, А. Ф. КУЗЬМЕНКО

ТРАДИЦІЇ, ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНИ, ЗАКОДОВАНІ В ГЕНЕТИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ КИРИЛІВСЬКИХ ВИШИВАНОК

Виставка вишиванок, яка експонувалась 9 травня 2006 року у Будинку культури села Кирилівки, що на Харківщині, познайомила глядачів з надзвичайно яскравою і самобутньою скарбницею нашої культури. Тут були репрезентовані старовинні і сучасні вишивані рушники, жіночі та чоловічі сорочки, підзори, наволочки, килими, скатертини. З любов'ю виконані звичайними жінками, що жили колись, і нашими сучасницями. По закінченню виставки більшість полотняних експонатів знову зайняли свої місця на дні шухлядок і скринь, та односельці тепер вже зовсім по іншому сприймають старовинні побутові речі, що збереглись ще від дідів-прадівів. Можливо, після такої події і молодь більше буде цікавитись історією рідного села, своєї родини, адже їм належить продовжити культурні традиції Кирилівки, Слобожанщини, України.

Експозиція виставки включала більше 150 робіт. Їх авторки — більшістю вже літні жінки, а роботи вони представляли як свої, так і своїх матусь, бабусь, котрих вже давно нема серед нас. Ця подія хоч і не відтворювала в повній мірі складний і багато в чому суперечливий процес сучасного розвитку традиційного народного мистецтва, але допомогла зрозуміти його основні тенденції.

Українська вишивка — геніальний винахід і мистецьке надбання нашого народу. В ньому заковані генетична пам'ять та історія українського етносу, і просто зникнути з нашого життя вона не повинна.

Понад сто вишивальних технік були відомі українським жінкам, що прикрашали вишивкою одяг та обрядово-побутові предмети. Ліній-

но-геометричні та рослинно-геометризовані орнаменти рушників, жіночих та чоловічих сорочок складались із знаків-символів, що відбивали уявлення людей про світ.

Мистецтво вишивки виникло давно — корені його сягають у глибини віків. Зазнавши впливу багатьох художніх систем, його характерні риси не заміняли одна одну, а ніби нашаровувалися, що обумовило сталість певних мотивів, композиційних схем, технічних прийомів.

Бабусі розповідали, що раніш майже в кожній кирилівській хаті (як, доречі, і в більшості українських сіл) ткали полотно і шили з нього одяг. Вишивка була найпоширенішим способом прикрасити тканину.

Кожна дівчина, як правило, повинна була мати багато різних вишиванок. Матері і бабусі опікувались вихованням майбутньої господині. Адже до того часу, коли дівчина має виходити заміж, вона повинна навчитись готувати їжу, пекти хліб, давати лад господарству і обов'язково вишити багато сорочок, рушників, щоб не соромно було перед свекрухою та родичами. Тому на вечорницях, або у вільний час дівчата не байдикували.

Рушники за призначенням поділялись на: «утирач» — для рук і обличчя, «стирок» — для посуду, «столівка» — для стола і лав, «покутник» і «кілковий» — для оздоблення стін і покутя («рушник на кілочку — хата у віночку»), «божник» — для облямування дорогих ікон. «Плечові» — призначались для сватів, «весільні» — для різноманітних весільних обрядів. Подарунковими рушниками вшановували дорогих гостей, їх дару-

вали родичам, майстрам, у рушник загортали новонароджених.

А дзвінке, яскраве українське весілля, поетичне, мудре, сповнене народного гумору сватання! Тут рушник активний і обов'язковий предмет — рушники готували, подавали, брали рушники, ставали на рушники.

Народна художня вишивка України при своїй єдиній стильовій основі дуже різноманітна. В кожній області вона має свої відмінності. Село Кирилівка за свій довгий вік існування бачило багато перемін. Навіть територіально воно раніш належало до Полтавської губернії, адже знаходиться на межі Полтавщини та Харківщини і це яскраво позначилось на творчих традиціях його майстринь.

Художні вишивки Полтавщини багатогранні за технікою виконання, формами узору, структурою побудови. Для полтавської вишивки характерні багато своєрідних швів: хрестик, плутаний хрестик, подвійний прутик, зубчики, мережка, прутикова мережка, вирізування, лиштва, виколювання, довбанка, верхоплут, ляхівка в один і більше рядів та ін. Їх ще називають рушниковими швами.

Рушниковий шов виконується майже завжди червоним кольором. Вишивки червоними нитками приваблюють чіткістю й гармонійним ритмічним поєднанням білого тла з червоними нитками орнаменту.

Техніка вишивання Харківщини має багато спільного з установленими формами вишивки центрального регіону, але їй властиві й цілком своєрідні поліхромні орнаменти, що виконуються півхрестиком чи хрестиком. Ці орнаменти здебільшого вишивались грубою ниткою (запощ), завдяки чому узори справляють враження рельєфних. Останні півстоліття активного розвитку здобула вишивка гладдю кольоровими нитками муліне.

Талановиті майстрині розробляли орнаментальні мотиви і композиції, які часто служили взірцями для інших. Проте, повторюючи їх,

вишивальниці привносили своє, індивідуальне, бо застосовували різні техніки, комбінації, колірну гаму, створюючи таким чином варіації однієї теми, величезну різноманітність мотивів при невеликій кількості типів. Адже саме рух, зміна, імпровізація, а не намагання законсервувати традицію – одна з характерних рис народного мистецтва.

Серед побутових рушників значно виділяються сюжетні та епіграфічні (текстові). Сюжетні композиції містять зображення людей, птахів, тварин а також орнітоморфні, тератологічні, рослинні мотиви.

Птахи — то символи людських душ. Характерною ознакою весільного рушника є розташування птахів один до одного голівками. На родинних рушниках, де вишите розлоге «дерево життя» з присутнім філософським розумінням минулого, сучасного і майбутнього, птахи зображаються як свідчення про міцність та незнищенність роду.

Дуб і калина — мотиви, що найчастіше зустрічаються на парубочих сорочках і поєднують у собі символи сили та краси. Отже, хлопці й молоді чоловіки, завдяки вишиванкам, мали на собі чудодійний оберіг життєдайної сили.

Пишні ружі рясно прикрашали сорочки і рушники багатьох регіонів України. Мотив ружі вважається не дуже давнім, а деякі дослідники твердять, що зображення цієї квітки було запозичене, але ружа — улюблена квітка українців, її дбайливо плекали під вікнами хати, оскільки вона нагадує Сонце. Узори з ружами уклалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний рух з вічним оновленням.

Орнаментальні мотиви українських вишивок сягають своїм корінням у місцеву флору та фауну, в історичну традицію. У давнину основні орнаментальні мотиви відображали елементи символіки різних стародавніх культур. Протягом багатовікової історії мистецтва вишивання прямий, безпосередній зміст символічних зображень поступово стирався. Однак, хоча орнаментальні форми дійшли до нас дещо трансформованими, можливо, більш абстрактними, символіка їх, в основному, збереглася завдяки традиції.

Часто серед пишних рослинних орнаментів зображали тварин та птахів — півня, сови, голуба, зозулю; з комах — бджолу, метелика, ле-

тючих жуків. В багатьох випадках зооморфні орнаменти є своєрідними, властивими саме цій вишивальниці.

Познайомившись ближче з доробком майстринь з Кирилівки, передивившись незліченну кількість полотняних скарбів, що багато років пролежали у скринях та шафах, а тепер були виставленні на суд глядачів, можна помітити, наскільки широкий діапазон вишиванок з боку розмаїття орнаментів, технік виконання, приналежності до цільового призначення. Можна вважати, що кирилівські вишиванки — це яскраві ілюстрації до «Хрестоматії української вишивки». Поряд з традиційними для нашого регіону червоно-чорними рушниками, вишитими хрестиком, були представлені «полтавські», що полонили душу червоними квітами, виконаними лічильними швами (лиштва, качалочка, лічильна гладь та ін.). Привертали увагу глядачів рясно помережені «білі» рушники, підзори, скатертини. Особливо зацікавили глядачів так звані «червоні» рушники, вишиті хрестиком. Вони поєднали у собі принцип побудови полтавського рушника, який теж вишивався тільки червоними нитками, і наш, слобожанський хрестик, яким майстрині, досить вдало, замінили полтавські рушникові лічильні шви. Це запозичення можна пояснити тим, що село Кирилівка знаходиться майже на кордоні Полтавської області. Скоріш за все, дівчата з Полтавщини, що виходили заміж за кирилівських парубків, принесли як згадку про батьківську родину і традиції полтавського рушника.

Переглядаючи фотоматеріали «свята вишиванки», зібрані у селі Кирилівка, можна поставити питання: чим пояснити відмінність кирилівських вишиванок від робіт, виконаних майстринями сусідніх сіл? Вочевидь, це пов'язано з якимись важливими факторами, що наклали відбиток на характер старовинних полотняних творів мистецтва.

Як з'ясувалось, село Кирилівка має досить відмінну історію. У той час, як більшість поселень Красноградського району виникли у XVIII ст., цього селу вже 350 років. Перші поселенці прийшли у ці краї з Сумщини ще у той час, коли на місті навколишніх населених пунктів було Дике поле.

Мешканці Кирилівки зберегли, на відміну від більшості навколишніх сіл, чисто-українську мову, особливості побуту, і, звичайно, самобутню вишивку, за що їм вдячні нащадки.

1. *Гасюк О. О., Степан М. Г.* Художнє вишивання: [Альбом]. — К., 1984.
2. *Островська Т.* Знаки: 155 стародавніх українських вишивок. — К., 1992.
3. *Супруненко В. П.* Ми — українці: Енциклопедія українознавства. — Дніпропетровськ, 1999.
4. *Зінченко Н.* Два кольори // Вісті Красноградщини. — Красноград, 2006.
5. *Скринник Г.* Світ вашої душі // Вісті Красноградщини. — Красноград, 2006.